

УДК 37.015.31:17.022.1

ГАЛИНА ШЕВЧЕНКО

Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, м. Луганськ

ОСВІТА ТА ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ ЛЮДИНИ

У статті розкривається вплив освіти на духовне виховання, розвиток людини. Духовність розглядається як результат будівництва гармонії людської душі і буття, мікро- і макрокосмосу, прагнення особистості до високоморальних учинків, естетичної поведінки в сім'ї, суспільстві, державі, Всесвіті відповідно до загальнолюдських та національних ціннісних уявлень та ідеалів.

***Ключові слова:** освіта, духотворчість, виховний процес, духовне виховання, духовний розвиток, категорія духовності, духовні колізії.*

Постановка проблеми. Рівень розвитку сучасної цивілізації свідчить не лише про значні досягнення людства, але й про небезпечні явища, пов'язані з падінням престижу моральності, духовності в суспільстві, про що свідчать нескінченні війни на нашій планеті, ворожнеча, ненависть, злочинність і зло в усіх його потворних проявах, порушення екологічного балансу Землі.

Духовна криза українського суспільства сьогодні усе більш стає загрозливою. Суспільство втратило духовно-моральні ідеали, що призвело до кардинальної зміни ціннісних орієнтацій у дитячому, молодіжному середовищі, які мають деструктивний і руйнівний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна педагогічна наука знаходиться в напруженому пошуку шляхів, засобів формування духовності, духовно-морального світу підростаючих поколінь. Власне, педагогічна наука є складовою духовної культури людства. Вона ввібрала в себе вікову мудрість виховання і освіти підростаючих поколінь відповідно до найвищих духовних цінностей, якими є Життя, Людина, Любов, Свобода, Совість, Чесність, Порядність, Всепрощення, Віра, Надія, Милосердя. У пошуках шляхів формування духовності підростаючих поколінь ми спираємося на гуманістичну позицію А. Швейцера стосовно цінності життя, яка заснована на принципах: пошани до будь-якої форми життя, співчуття; визнання цінності індивідуального буття і моральне виправдання спрямувань до досягнення вищого рівня розвитку індивідуальності; свободи і самореалізації, затвердження індивідуальності на базі активності, зорієнтованої на загальнозначущі соціальні цінності.

Перед нинішньою освітою стоїть завдання: навчити молодь здобувати знання, трансмутовати їх у мудрість через розуміння і тим самим сформувані освічену особистість (Аліса А. Бейлі).

Художня освіта є основою життя, тому не може бути культурної людини, яка її не має. До речі, на Всесвітньому саміті з художньої освіти «Полілог II», який проводився під егідою ЮНЕСКО (м. Мюнхен – м. Вільдбад-Кройт, 2013 р.) було поставлено питання про те, що художня освіта повинна бути обов'язковою складовою загальної середньої освіти.

Культура – один із найкращих ключів до дверей духовності, які відкривають різні таємниці піднесеного і надають можливості до досягнення навіть божественного [1, с. 3-21].

Сучасна педагогічна наука знаходиться у плідному пошуку теоретико-методологічних засад та педагогічних технологій виховного процесу у вищих навчальних закладах. Західноєвропейська думка, ідеї російських космістів, українська філософська думка дають можливість представити образ ідеальної людини як „ділекупну” (І. Ільїн) особистість, яка гармонійно поєднує в собі тілесне, душевне, духовне і яка прагне до удосконалення, до невинного пошуку смислу свого життя.

Мета статті – розкрити вплив освіти на духовність людини, її духотворчість та духовне виховання і розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта людини розуміється у педагогіці як інтегративна сукупність процесів навчання, виховання та розвитку особистості. Процес виховання виступає у цій сукупності домінуючим, провідним, що обумовлюється наступними положеннями:

1. для успішного навчання потрібна позитивна мотивація особистості на сам процес учіння (засвоєння та присвоєння змісту освіти). Це може бути досягнуто тільки за умови ефективною цілеспрямованою взаємодією з тим, хто навчається, створення відповідних сприятливих умов для виникнення такої мотивації;

2. духовний розвиток особистості є основним напрямом такого розуміння ролі і місця виховання в освіті. Адже саме виховання духовності людини передбачає створення у неї гуманістичної системи ціннісних орієнтацій, серед яких провідне місце повинна посісти установка на сприйняття й прийняття з гуманістичних позицій необхідності навчальної та освітньої діяльності, тобто позитивна мотивація її;

3. крім того, сам зміст освіти своєю гуманістичною спрямованістю сприяє духовному розвитку людини, надає їй імпульс для подальшого духовного зростання і самовиховання, самовдосконалення;

4. освіта має на меті досягнути оптимальної самореалізації людини відповідно до її потреб, інтересів, нахилів та здібностей. Однією з головних складових цього процесу є процес самореалізації в сфері духовного життя особистості, в сфері задоволення її духовних потреб. Ці процеси тісно пов'язані між собою і взаємно впливають один на одного;

5. освіта в новому столітті повинна:

- відповідати духовним потребам людини;
- сприяти виробленню особистої філософії і власної системи цінностей людини;
- виховувати смак до літератури, музики і мистецтва;
- вирощувати здатність аналізувати проблеми і приходити до розумних рішень;
- стати фундаментальною основою створення сучасної демократичної держави, заснованою на етичних принципах, цілях удосконалення;
- бути безперервним процесом від народження до смерті, призначення якого не стільки в тому, що здобувається знання, скільки в розширенні свідомості;
- забезпечити жорстку реалізацію екологічного імперативу в житті суспільства;
- стати безперервним процесом навчання тому, як погоджувати між собою споживачькі і вищі духовні устремління людини;
- виховувати інформаційно-культурну особистість, здатну протистояти руйнівній інформації у всіх її формах;
- перемістити свою увагу з функції передачі знань, культу знань на виховання домінуючих загальнолюдських цінностей: пошани до життя у всьому його різноманітті; співпраці, цінності сім'ї і відповідальності людей одне за одного, за природу, за світ у цілому, гармонії відносин.

Освіта повинна сприяти утвердженню духовно-моральних відносин людей у світі, сприяти формуванню людини з гуманістичним світоглядом і здібності до творчої праці.

Серед безлічі визначень духовності, які представлені в сучасній педагогічній науці, домінуючою є думка про піднесення особистості над фізіологічними потребами, етичним розрахунком, раціональною рефлексією. Духовність – це є те вище, до чого прагне людина. На наш погляд, духовність – це гармонійне узгодження внутрішнього світу людини, душі і духу, інтегрована властивість особистості, яка дозволяє робити вільний вибір смислу життя на основі духовно-морального ідеалу; це сходження до вищих цінностей, возз'єднання образу Я з образом світу.

Категорія духовності з позицій нового осмислення феномену людини як неподільної цілісності (тілесної, душевної, духовної), органічно пов'язаної зі Всесвітом, з Космосом, розглядається неоднозначно. Об'єднуючим початком у різних тлумаченнях духовності є

сукупність духовних почуттів, духовних потреб, духовних цінностей, ціннісних смислів людського буття, світоглядних позицій і творчої активності, високоморальних відносин між людьми, до всього навколишнього.

Духовні колізії сучасної цивілізації пов'язані з людською природою, з кожною окремою особистістю, в якій дивно співіснують поруч високе і низьке, добре і зле, творче і руйнівне.

На стан духовності людства в нинішній ситуації негативний вплив здійснюють досить багато чинників, серед яких особливо виділяються наступні:

- глибоке соціальне розшарування суспільства на дуже багатих, бідних і дуже бідних людей і тих, хто перебуває в постійному стані виживання;
- утвердження культу багатства, влади і грошей, чому сприяє мораль подвійних стандартів – внутрішня мораль для себе і зовнішня для інших;
- політичне, економічне та культурне протистояння в суспільстві, яке породжує низькі, негативні якості людини: безвідповідальність, нелюдськість, жадібність, жорстокість, агресивність, які є проявом бездуховності.

Нам близьке розуміння духовності як властивості високорозвиненої людської свідомості, яка сприймає і проводить через себе явище Духу. Виходячи з такого розуміння духовності, її сутність проявляється в турботі про загальне благо, прагненні до творчого самовияву, до утвердження в повсякденному житті вищих моральних принципів і краси в усьому – в людському образі, в поведінці, вчинках, в мистецтві, в побуті, в сімейних відносинах, культурі спілкування; в гуманізмі, співчутті, толерантності, терпимості, безкорисливості, великодушності, працьовитості, відповідальності, щирості, самовладанні, любові до ближніх і всього світу.

Духовність – це сукупність тих людських якостей, які виділяють людину зі світу тварин. Духовність є результатом будівництва гармонії людської душі і буття, мікро- і макрокосмосу, прагненням особистості до високоморальних учинків, естетичної поведінки в сім'ї, суспільстві, державі, Всесвіті відповідно до загальнолюдських та національних ціннісних уявлень та ідеалів. Духовність втілює в собі гармонізацію життя людини і природи, дотримання універсальних законів Всесвіту, пізнання людиною самої себе, піднесення до вищих рівнів розвитку людських якостей відповідно до ідеалів людства.

Духовність – це, насамперед, найвища моральна культура особистості, яка реалізується у творчій діяльності, в культурі вчинку, добродесній поведінці та забезпечує гуманну атмосферу життя і суспільства. Духовність відображає характер світогляду, світосприйняття, світовідношення особистості. Особливо важливо акцентувати увагу на таких світоглядних компонентах, як цінності культури, морально-естетичний ідеал, художньо-естетичні смаки, емоційно-почуттєвий світ особистості.

Духовність – особливий тип взаємодії людей, де моральному початку віддається пріоритет. Це – ідеал взаємодії людей всього світового співтовариства; це – внутрішня енергетична сила особистості, гармонія внутрішнього і зовнішнього світу людини, свобода вибору системи цінностей, що піднімають людину над буденністю життя і смисл життя вбачають в служінні не тільки собі, а іншим, керуючись законами милосердя і співчуття, краси і моральної культури. Духовність і буття людини – смисл, план будівництва людського життя, має в своїй основі цілісну гармонію, гармонію духу, душі і тіла, гармонію вчинків, які відповідають цілісній природі людини і цілісності світу.

У процесі свого життя кожна людина проходить складний шлях духовного розвитку і саморозвитку, творення внутрішнього світу за законами Добра і Краси, який являє собою процес духотворчості (творіння власного духу, душевності, духовності). Дух ми розглядаємо як енергоінформаційний потік насичення людини багатовіковим досвідом цивілізацій і культур, що виявляється в таких моральних імперативах, як Віра, Надія, Любов, софійність.

Духотворчість – це насамперед процес збагачення і творення духовного світу людини, насичення його цінностями освіти, культури, науки, гуманізму, високої моралі, морально-

естетичних вчинків, зміцнення людського духу, виховання серця, готового до добрих і світлих справ.

Духотворчість породжує своєрідний образ людини – носія духовної культури, загальнолюдських і національних цінностей. А в свою чергу, духовна культура впливає на розвиток цілісності особистості. Всі види духовної культури формують специфічні якості, які відображають різноманітні зв'язки людини і природи, людини і суспільства, людини і людини. Сюди відносяться інтелектуальна, моральна, естетична, художня, екологічна, економічна, комунікативна, політична та інші культури. І кожна з них привносить свій неповторний внесок у створення духовного світу людини.

Особливо слід підкреслити значимість свободи як необхідної ознаки духовності. Тільки та людина може стати духовною, яка є вільною і незалежною від ситуації. Людина, у якої є внутрішня свобода, незалежність від чужих думок, може бути істинним творцем і свого духовного образу, і благородних творчих діянь в ім'я радості і щастя людства.

Духовність неможлива без відповідальності – перед світом, перед близькими, відповідальності за долю планети Земля. Відповідальність є фундаментом добродійних вчинків, спрямованих на створення ситуації щасливого життя, в якій домінують радість, мир, взаєморозуміння, милосердя, толерантність, взаємодопомога, відповідальність за тих, кого ми «приручаємо». Відповідальність – загальнолюдська духовна цінність, на якій ґрунтується фундамент людяності, гуманізму, краси людських відносин.

Висновки. Коли ми говоримо про духовність, то найчастіше уявляємо щось ідеальне, те, до чого має прагнути людина. Говорячи про духовні, моральні цінності, ми уявляємо собі і духовність, і моральність як своєрідні регулятори цілком певного ставлення до життя як цінності.

Вважаємо, що нині не можна замовчувати, обходити проблему взаємозв'язку духовності та релігії, духовності та віри. Вона є делікатною, але вона існує і, за великим рахунком, немає духовності без віри. Світ, що оточує людину, є таємничим настільки, наскільки є таємничою сама людина. Але поглиблення в його «таїнства», безумовно, пов'язане з тими відкриттями, в яких беруть участь практично всі науки. І в процесі інтеграції наук з'являється можливість цілісного вивчення особистості як у духовному, так і в фізичному плані, в їхній нерозривній єдності, що дозволяє усвідомити суть людського життя, людини, як істоти, що має іскру Божу.

Список використаних джерел

1. Schafer D. Paul Culture and Spirituality Key to life and Living in the Twenty-First Century / D. Paul Schafer // Духовність особистості: методологія теорія та практика: зб. наук, праць / гол. редактор Г. П. Шевченко. – Випуск 1 (54), 2013. – С. 3-21.
2. Бейли Аліса А. Образование в новом веке Аліса А. Бейли. – М.: Изд-во «Литан», «Новый Центр», 1998. – 176 с.
3. Духовно-культурні цінності виховання Людини: монографія / Г.П.Шевченко, Т.Л.Антоненко, О.С.Белих, Є.А.Зеленов, І.М.Карпенко, О.Є.Крсек, С.С.Рашидова, С.Ф.Рашидов, Н.В.Фунтікова, О.О.Шайкіна. – Луганськ: Вид-во «НОУЛІДЖ», 2013. – С. 7-37.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2014.

Шевченко Г.

Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, г. Луганск

ОБРАЗОВАНИЕ И ДУХОВНОЕ ВОСПИТАНИЕ ЧЕЛОВЕКА

В статье раскрывается влияние образования на духовное воспитание, развитие человека. Духовность рассматривается как результат строительства гармонии человеческой души и бытия, микро- и макрокосмоса, стремление личности к высоконравственным поступкам, эстетическому поведению в семье, обществе, государстве, Вселенной в соответствии с общечеловеческими и национальными ценностными представлениями и идеалами.

Ключевые слова: образование, духотворчество, воспитательный процесс, духовное воспитание, духовное развитие, категория духовности, духовные коллизии.

Shevchenko G.

East-Ukrainian national University named after Volodymyr Dal, Luhansk, Ukraine

EDUCATION AND SPIRITUAL EDUCATION OF MAN

The article reveals the impact of education on spiritual education, development and human rights. Spirituality is seen as the result of construction of the harmony of the human soul and existence, micro - and macrosomos, the desire of the individual to moral acts, aesthetic behavior in the family, society, state, and the Universe in accordance with the universal and national values and ideals.

Keywords: *education, whatworks, the educational process, spiritual education, spiritual development, category spirituality, spiritual confusion.*